

János más-más szavakkal, de mindig ugyanerről beszélt. S a Vigilia akkor volt igazán jó, akkor és annyiban töltötte be küldetését az Egyházban és a magyar művelődésben, amikor és amennyiben valóban ennek a katolikus kultúrának egyetemes tágassága és folytonossága, hűsége jellemezte. Mint az a „keresztény stílus”, amely Ágostonnál – Babits szerint – „beszivárog a nyelv pórusaiba, átissza a szavakat”. Voltak s tán vannak is, akik sokallják, másfelől, akik kevesellik ezt, akárcsak Babits „esztétikai katolicizmusát”. Mégis azt hiszem, ha vár új fél-század erre a folyóíratra, ezen az úton kell továbbhaladnia.

POMOGÁTS BÉLA

Az írott szó hitele

Elsárgult papírlapok a kezemben, a Vigilia 1952-es, 1953-as füzetait forgatom. Több mint három évtizede találkoztam először velük, s ahogy bele-beleolvasok a régi versekbe, tanulmányokba, a múltak ködéből lassan kibontakoznak a magam diákkori élményei is. Piarista diák voltam akkor, még a régi Duna-parti épületben, ahol Péntek tanár úr matematikai levezetéseit olykor hajókürtök dallama szakította meg, s az osztályterem ablakából az Erzsébet-híd folyóba szakadt romjait lehetett látni. 1952-t írtunk, gondolom, nem kell különösebben bizonygatni, hogy az egész országot elborító fagyos levegő milyen súlyosan nehezedett a Duna-parti gimnáziumra. Igaz, mi akkori harmadikosok, keveset érzékeltünk ebből, mondhatni, túl voltunk a legnehezebb gyermeki tapasztalatokon, s tanáraink, akiket már általános iskolás korunkban megszerettünk, nemrégiben kapták vissza az iskolát: az 1949-ben szélnek eresztett osztály, Szemenyei tanár úr osztálya, ha megfogyatkozva is, újra megtölthette a régi padokat. A gimnázium mint kicsiny sziget állta a zord idő ostromát, s a körötte zajló veszedelmek között még némi bensőséges nyugalmat is tudott teremteni. Ezt a bensőségeséget nem védte látható hatalom, őrizte inkább valami nagyobb és titkos erő. A diákéletnek kedvderítő örömei voltak: vasárnaponként bejártuk a Pilis vagy a Börzsöny elhagyatott hegyi ösvényeit, vakációban biciklitúrára indultunk, az iskola öreg ladikjaival kerültük meg a Szentendrei-szigetet; a gimnázium kosárlabdacsapata rendszeresen első lett a középiskolás bajnokságokon, a Vörösmarty Önképzőkörben (pardon, akkor „irodalmi szakkörben”) heves irodalmi viták folytak, s a Maklári tanár úr vezetésével felvonuló énekkar időnként megremegtetette a piarista kápolna (ma: Egyetemi Színpad) falait. Természetesen a gimnáziumban találkoztam először a Vigiliával is, azokkal a megsárgult füzetekkel, amelyekbe most belelapozok.

A Vigilia félig-meddig piarista intézmény volt akkor (is), lévén főszerkesztője Sík Sándor, akinek hagyományos tekintélye messze a rendház és a gimnázium falain túl is érvényesülni tudott. Mellette a lapnak számos olyan munkatársa volt, akit piarista diákként személyesen is ismerhettünk: Balanyi György, Albert István tudós tanárok voltak; Rónay György franciát, a népzenevel is foglalkozó Mathia Károly (Ottlik egykori magyartanára a kőszegi katonaiskolában) éneket tanított mint óraadó; Jelenits István, aki Tótfalusy István néven írt (igen szép) verseket, éppen hogy leérettségizett, s a bölcsészkaron tanult. A Vigiliát tehát illet ismerni, és csakhamar kiderült: érdemes olvasni. És itt nem háríthatom el kísértését annak, hogy emlékeztessen 1952–1953 országos irodalmi viszonyaira.

A Déry Tibor ellen megrendezett irodalmi „kirakatper” (hivatalos nevén: a Felelet-vita) után vagyunk, nemrég hagyta el a sajtót a „Magyar írók Rákosi Mátyásról” című feledhetetlen antológia, irodalmunk számos kiválósága – Szabó Lőrincről Tamási Áronig és Weöres Sándortól Mátyás Ivánig – kiközösítve, írói segéd munkák „gályapadján” tengeti életét, a folyóiratokat olvashatatlan betűtenger önti el –, mintha végöráit élné a hétszáz esztendő magyar irodalom. E mostoha és szorongató körülmények között kellett a Vigiliának tevékenykednie, s képviselnie a keresztény értékek mellett a magyar szellem értékeit. Annak a marginális helyzetnek, amelybe a folyóirat kényszerült, voltak előnyei is: a Vigiliát mint katolikus folyóiratot nem kötelezték a mindenkori irodalompolitika voluntarisztikus előírásai, s így, gondolom azért nem minden kockázat nélkül, otthont és fórumot adhatott azoknak az íróknak, akik az irodalmi folyóiratokban különben egyáltalán nem kaphattak helyet. Én legalábbis a Vigiliából ismertem meg Weöres Sándort, Jékely Zoltánt, Toldalagi Pált, Pilinszky Jánost, Ottlik Gézát, Mátyás Ivánt és még sorolhatnám a magyar irodalom máshonnan kitiltott kiválóságait.

Emlékeket idézek, nem irodalomtörténeti összefoglalásra teszek kísérletet, hadd utaljak tehát néhány íróra és írásra, aki és amely azokban az időkben – harmadikos-negyedikes gimnazista éveimben – magával ragadott. A Vigiliában akkor Sík Sándor, Rónay György, Tűz Tamás és az előbb már emlegetett Jelenits István verseit lehetett olvasni, aztán Ignác Rózsa, Bohuniczky Szefi, Fekete István elbeszéléseit, Rónay György, Belon Gellért, Sinkó Ferenc, Possonyi László, Mihelics Vid tanulmányait. Ez utóbbi írásokban egy korszerű, emancipált és felelősséget vállaló kereszténység kapott hangot, jóval a II. Vatikáni zsinat előtt. Az 1952-es évfolyam első számában például Rónay György *A világiak nagykorúsága* című eszmefuttatásával találkozhatott az olvasó. „A keresztény életben – érvelt Rónay tanár úr, akinek gondterhelt alakját, sajnos, akkor még csak az iskolai folyosókról ismerhettem – ma már közhelynek számít a megállapítás: a világi hívó nagykorú lett. Nagykorú és bizonyos értelemben önálló: tudatos igényei vannak, felelősnek érzi magát az Egyházért (...) Ez a »nagykorúsodás« a modern kereszténység egyik legjellegzetesebb és legörvendetesebb vonása. Vele az Egyház szervezetében megfrissül a vérkeringés s életében helyreáll az elmúlt két század folyamán kissé megbomlott egyensúly.” A Vigilia olyan hangon szólt hozzánk, akkori olvasóihoz, amelynek igazságát, hatékonyságát azóta csak igazolták az elmúlt évtizedek. Feltetszett ezekben az írásokban a „másik oldallal” folytatandó dialógus készsége is, akkor persze meglehetősen reménytelenül, hiszen a kereszténység és a marxizmus közötti párbeszéd egyelőre a jövő lehetőségei között sem kapott szerepet, erre bizony várni kellett még vagy másfél évtizedet.

Az ötvenes évek elejének Vigiliája tágas látóhatárt nyitott az olvasó előtt, hiszen olyan francia és angol írókat is közölt, mint Claudel, Valéry, Larbaud, Saint-Exupéry, Ramuz, Julien Green és Evelyn Waugh, és olyan katolikus gondolkodókat, mint Thomas Merton, Jean Daniélou vagy Newman bíboros. A magyar irodalom büszke örökségével is másként foglalkozott, mint a korabeli tanulmányok vagy éppen iskolai tankönyvek, amelyek nem győzték emlegetni nagy íróink „osztálykorlátait”. Megtanultuk a tankönyvben szereplő suta minősítéseket is, de azért tanáraink – Magyar tanár úr, Fekete tanár úr – inkább a versek és elbeszélések irodalmi értékeit világították meg tanítványaik előtt, és ezt minden elfogultság nélkül tették, én például a piarista gimnáziumban ismerkedtem meg az akkor éppen politikai kiközösítés terhe alatt szenvedő Németh László nevével, műveivel, noha Némethet igazán nem lehetett „katolikus írónak” mondani. Jól emlékszem Rónay Györgynek azokra a tanulmányaira, amelyek – halálá-

nak tizedik, illetve születésének hetvenötödik évfordulója alkalmával – Móricz Zsigmondról, valamint Ady Endréről rajzoltak képet. Ezek az esszék nem az írók „korlátait”, „mulasztásait” mutatták ki, hanem munkásságuk esztétikai és erkölcsi értékeit, s ennek során – minden kisajátítási szándék nélkül – például Móricz kései műveinek „evangéliumi kereszténységéről” is szó esett. Most, hogy újra fellapozom a Vigilia 1952. szeptemberi füzetét, hadd másoljam ide a vonatkozó sorokat: „Ha az író, aki valóban megújult a népből: Móricz Zsigmond megújult, újjászületett. És ez a megkeresztelt nagy pogány mintha most, a népben, a népen át, életében először, találkozott volna a kereszténységgel. Avval a félig-meddig tudattalannal, ösztönösen evangéliumival, amely a proletár tömegekben él (...) Azzal a szeretettel, amely szegénységében is boldog, mert »alkalma van ebben az életben jól tenni«. S ettől valahogyan mintha megmelegedett volna a szíve, a hangja, a világa; földerült és egén megjelent a reménység. Az a legreálisabb reménység, amely a szegények és igazak szívéből sugárzik.” Igen, ez a hang nemcsak keresztény volt, az irodalom benső, mondhatnám, lelki titkainak az ismeretéről, értéséről is tanúskodott. Az alkotó személyiségnek azokat a rejtelmes, belső folyamatait ragadta meg, amelyeket a korabeli tankönyvek, tanulmányok vulgarizáló közhelyeivel még csak jelezni sem lehetett. Így tanultam én irodalomértést a Vigilia füzeteiből, de még ennél is többet: megtanultam az írott szó hitét, hitelét.

RÓNAY LÁSZLÓ

Harminc év

Sík Sándor emlékének

Nagyjából harminc éve jelent meg első írásom, Fekete István *Kele* című regényéről a Vigiliában. Hadd ne azt a pár napot idézzem vissza, amíg izzadva készültem erre a „kritikára”, s ne is azokat a szívszorító perceket, amíg apám végigolvasta, hogy utána zordon pillantással vegye kezébe a ceruzáját. Pedig hogy ismertem azt a ceruzát! Az egyes számok anyagát dossziékban gyűjtötte, s esténként kezdte nézegetni, lapozgatni a kéziratokat, javítgatta, finomította őket, s amikor a jobb felső sarokba ráírta: „mehet”, akkor tudtam, másnap vihetem a piaristákhoz, Sándor bácsihoz, azaz: Sík Sándorhoz, aki hálából orrom alá dugta azt a hatalmas papírzacskót, mely telve volt ragacsos savanyú cukrokkal; a tartalma mindig megújult, s különösen bőséges volt Sándor-napokon, amikor a gimnázium küldöttei köszöntötték őt.

Harminc éve már, hogy kezemben az egyetem komor és elutasító végzésével, bekerültem az Új Ember kiadóhivatalába. Előbb az archívumot rendeztettem. Aztán jöttek a csomagok és zsákok. Miközben izzadva görnyedtem alattuk, arra gondoltam, hónap végén kezembe vehetem ötszáz forintnyi béremet, melyről akkor még nem tudtam, hogy apám fizetéséből vonják le.

Egy arc merül föl az idő ködéből: Joanelli Alfrédé, azaz – szerzetesi nevén – Bédáé. Ő volt egyszemélyben a Vigilia kiadóhivatala. A hatalmas terem hat íróasztala közül övé volt a középső. Papírdobozban és a fiókjában tartotta az előfi-